

Slovenský Ústavný súd a občianska spoločnosť: Opomínaní aktéri militantnej demokracie

Terézia Lazarová¹

Úvod

V roku 2018 po vražde novinára Jána Kuciaka vyšli do slovenských ulíc stotisíce ľudí. Pod nátlakom občianskej spoločnosti, vláda bývalého premiéra Róberta Fica rezignovala. Domnievam sa, že sa jedná o prejav militantnej demokracie. Málokedy tak však býva rámcovaný. Aj preto, že občianska spoločnosť je často opomínaným aktérom militantnej demokracie.

Otázke implementácie konceptu militantnej demokracie na Slovensku sa zatiaľ komplexne venovalo pomerne málo autorov. Najviac preskúmanou je otázka obmedzenia práva na združovanie, konkrétne v podobe rozpúšťania politických strán. Menej často autori venujú pozornosť iným nástrojom militantnej demokracie.² Neumann sa vo svojich prácach sčasti venoval Slovenskému ústavnému súdu ako aktérovi militantnej demokracie, avšak len v kontexte konceptu materiálneho jadra ústavy.³ Komplexne zhŕňa stav militantnej demokracie na Slovensku publikácia českých autorov Mareš a Výborného *Militantní demokracie ve střední Evropě*, kde je Slovensku venovaná jedna kapitola.⁴

V mojej eseji sa budem venovať práve „opomínaným“ aktérom militantnej demokracie, Ústavnému súdu a občianskej spoločnosti. Úloha oboch aktérov bola však Marešom a Výborným spochybňovaná.⁵ V prípade Ústavného súdu poukazovali na minimálnu judikatúru v oblasti brániacej sa demokracie. V prípade občianskej spoločnosti poukazovali na nedostatočnú rozvinutosť nevládneho sektoru a z toho vyplývajúcu obmedzenú možnosť jej vplyvu. Od vydania ich publikácie však ubehlo už desať rokov a extrémistická scéna na Slovensku sa zmenila. Aký mohla mať táto zmena vplyv na fungovanie Ústavného súdu a občianskej spoločnosti ako aktérov militantnej demokracie je otázka, ktorú zodpoviem v tejto eseji.

1. Militantná demokracia ako odpoveď na paradox tolerancie

Karl Loewenstein vo svojom diele „Militantná demokracia a základné práva“ ešte pred vypuknutím druhej svetovej vojny reagoval na podrytie základov demokratickej Weimarskej republiky nacistami.⁶ Pre tento účel využívali demokratické procesy a politické práva. Podľa Loewensteina musí v podobnej situácii ohrozená demokracia potlačiť niektoré základné princípy, na ktorých stojí (sloboda slova, sloboda zhromažďovania alebo združovania). Len ak preberie niektoré z taktík nepriateľa, má šancu v boji s ním uspieť. Táto myšlienka stojí za zrodom konceptu militantnej či brániacej sa demokracie.⁷

Je tak sčasti odpoveďou na tzv. paradox tolerancie, ktorý je myšlienkou filozofa Karla Poppera, ochrancu otvorenej spoločnosti.⁸ Popper je presvedčený, že neobmedzená tolerancia vedie k zániku

¹ Práca vznikla v rámci projektu Masarykovej Univerzity č. MUNI/A/1426/2022 „Soudy a soudci“.

² Napr. Steuer, M. Extrémny slobody prejavu a úloha právnej regulácie. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2017.

³ Vid' Neumann, J. Ústavný súd SR ako efektívny ochranca ústavnosti pri zásahu do materiálneho jadra ústavy (?). *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. 2019, č. 1.; Neumann, J. Materiálne jadro ako podmienka sine qua non modernej ústavy. *Iurum Scriptum*. 2018, č. II.

⁴ Mareš, M., Výborný, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 249.

⁵ *Ibid*, s. 123-124.

⁶ Loewenstein, K. Militant Democracy and Fundamental Rights, I. *The American Political Science Review*. 1937, č. 3.

⁷ Pre účely mojej eseje budem používať pojmy militantná a brániaca sa demokracia zameniteľne. Podobne, ako tak činí Štěpán Výborný vo svojom článku Konceptualizace bránící se demokracie.

⁸ Popper, K. R. *The Open Society and Its Enemies: The spell of Plato*. Princeton University Press, 1971.

tolerancie. Tvrdí, že ak nie sme pripravený brániť tolerantnú spoločnosť pred netolerantnými, tak tolerancia bude nimi zničená a tolerantná spoločnosť zanikne. Vyvodzuje z toho, že spoločnosť by mala definovať právo nebyť tolerantným voči netolerantným s cieľom obrániť toleranciu.⁹ Podľa Poppera mala vôľa ľudí politickú relevanciu len vtedy, keď bola zastrešená politickými inštitúciami v rámci demokratického procesu.

1.1. Podstatné náležitosti militantnej demokracie

Koncept militantnej demokracie napĺňa požiadavku zastrešenia obrany demokracie politickými inštitúciami v rámci demokratického procesu. Autori Backes a Jesse definovali tri základné elementy militantnej demokracie nasledovne; V prvom rade sa vyznačuje svojou viazanosťou na princípy demokratického právneho štátu, voči ktorých porušeniu a popieranu sa vymedzuje. V druhom rade je militantná demokracia pripravená brániť sa voči extrémistickým pozíciám. Treťou podstatnou náležitosťou militantnej demokracie je preemptívna obrana, ktorú poskytuje.

Militantná demokracia počíta s tým, že ju ideový nepriateľ v prípade nedostatočnej obrany bude schopný narušiť či zničiť na základe postupov, ktoré sú formálne v súlade so zákonom. Opatrenia prijaté štandardným zákonom stanoveným procesom však svojím obsahom a smerovaním vyprázdňujú demokratické inštitúcie, podryvajú podstatné náležitosti demokratického právneho štátu a zanechávajú za sebou len ich schránku. Bolo tomu tak v prípade Weimarskej republiky, ale podobné trendy môžeme sledovať aj v susednom Poľsku či Maďarsku, kde populistické strany po získaní parlamentnej väčšiny formálne zákonnými krokmi postupne rozložili inštitúcie a princípy právneho štátu.¹⁰

1.2. Nástroje ochrany princípov demokratického právneho štátu

Nástroje, ktoré môže militantná demokracia použiť na ochranu svojich hodnôt, sa delia na právne a neprávne. Konkrétnymi právnymi nástrojmi, ktorými militantná demokracia poskytuje obranu základným princípom, na ktorých je postavená, sú podľa Mareše a Výborného:

1. Obmedzenie slobody prejavu pre extrémistické idey
2. Obmedzenie združovacieho práva pre extrémistov
3. Obmedzenie zhromažďovacieho práva pre extrémistov
4. Obmedzenie pôsobenia extrémistov vo verejnej sfére (, školstvo, justícia, verejná správa)
5. Obmedzenie práva na súkromie pre extrémistov či extrémistické skupiny a ich verejná identifikácia zo strany štátu
6. Sprísnenie trestov za násilné trestné činy, pokiaľ sú motivované predsudkami či nenávisťou proti skupinám, ktoré sú definované ako špecificky chránené demokratickým režimom

Okrem toho militantná demokracia môže využívať aj neprávne nástroje. Napríklad diskurzívne v podobe proti-extrémistického vzdelávania.¹¹

2. Slovenský Ústavný súd ako aktér militantnej demokracie

Pre účely aspoň čiastočného zodpovedania na otázku či je slovenský Ústavný súd aktérom v oblasti militantnej demokracie, si v tejto časti položím tri pod-otázky. V prvom rade ma zaujíma, akým aktérom

---

⁹ Ibid. Chapter VII, Section II, p136, P2-3.

¹⁰ Vid' Sadurski, W. *Poland's Constitutional Breakdown*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2019. Oxford Comparative Constitutionalism.

¹¹ Mareš, M., Výborný, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 20.

by Ústavný súd mohol byť. V tejto časti sa budem venovať právomociam Ústavného súdu a jeho postaveniu v rámci militantnej demokracie.

Až potom, ako si definujem možnosti Ústavného súdu ako aktéra militantnej demokracie, môžem hodnotiť jeho pôsobenie v tejto oblasti. V druhej pod-otázke sa pozriem na to, ako Ústavný súd pracuje s týmto konceptom explicitne. Z dôvodu úzkej vzorky takýchto prípadov budem následne v tretej pod-otázke skúmať situácie, kedy Ústavný súd nepracoval s konceptom militantnej demokracie výslovne, ale daná judikatúra spadá do oblasti militantnej demokracie.

2.1. Akým aktérom by Ústavný súd mohol byť?

Koncept militantnej demokracie spolieha na možnosti štátu, pomocou svojich právnych nástrojov obmedzovať základné práva a slobody, ktoré v svojom právnom poriadku garantuje. Za účelom implementácie tohto konceptu v praxi je však podľa Výborného potrebné začleniť konkrétne obmedzenia týchto práv do právneho poriadku danej krajiny.¹²

Na európskej úrovni Benátska Komisia nadväzuje na jeho definíciu a vyžaduje od členských štátov šesť nevyhnutných ingrediencií právneho štátu.¹³ Jednou z nich je aj podmienka, že zákon musí poskytovať primeranú ochranu základných ľudských práv. Ústavný súd ako garant ľudských práv, je tak nevyhnutnou zložkou ochrany právneho štátu.¹⁴

Na príklade nemeckého Spolkového ústavného súdu, ktorý s ideou brániacej sa demokracie prišiel v 50. rokoch pod pojmom *streitbare Demokratie*, môžeme vidieť, že ústavný súd je schopný zohrávať tak úlohu právnu, ako aj sčasti morálnu či diskurzívnu. Spolkový Ústavný súd si svojím dôsledným rozhodovaním a pomeriavaným jednotlivých princípov demokratického právneho štátu vyslúžil postavenie inštitucionálneho ochrancu demokracie.¹⁵

V slovenskom kontexte Ústava stanovuje neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné ľudské práva. Nie všetky práva garantované Ústavou sú však absolútne, zásah do nich teda nemusí byť automaticky porušením ľudského práva. Ústava v čl. 13 definuje podmienky, za ktorých môžu byť ľudské práva obmedzené. Môže sa tak stať na základe zákona, len za účelom dosiahnutia stanoveného cieľa, a s ohľadom na ich účel a zmysel. Obmedzenie nesmie byť diskriminačné.

Orgánom ochrany ústavnosti je Ústavný súd, ktorému je, mimo iné, zverená abstraktná aj konkrétna kontrola ústavnosti čl. 125 a čl. 127 Ústavy. Môže teda posudzovať právne predpisy in abstracto z hľadiska ich súladu s ústavou, ale aj viesť ústavný dialóg s všeobecnými súdmi¹⁶. Taktiež rozhoduje o ústavných sťažnostiach jednotlivcov, ktorí sú presvedčení, že ich práva boli porušené rozhodnutím všeobecných súdov.

Z toho vyplýva, že Ústavný súd má potenciál rozhodovať o mantineloch prípustného obmedzenia základných ľudských práv založenom na princípe militantnej demokracie. Napríklad v prípade rozpúšťania politických strán, kde je zákonná úprava vágne definovaná, môže byť práve Ústavný súd aktérom, ktorý definuje jasné a zreteľné hranice toho, čo je v politickej súťaži prípustné.¹⁷

Konkrétne v prípade prieskumu rozhodnutia o rozpustení politickej strany je podanie ústavnej sťažnosti jediným ochranným prostriedkom na národnej úrovni. Ústavný súd môže podľa čl. 129 odst. 4 Ústavy

¹²Výborný, Š. *Ústavní soud ČR jako aktér militantní demokracie*. 2011, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. s. 26.

¹³ Beqiraj, J., Moxham, L. Reconciling the Theory and the Practice of the Rule of Law in the European Union Measuring the Rule of Law. *Hague Journal on the Rule of Law*. 2022, č. 2.

¹⁴ Bingham, Lord. The Rule of Law. *The Cambridge Law Journal*. 2007, č. 1.

¹⁵ Vid' Výborný. *Ústavní soud ČR jako aktér militantní demokracie*. s. 29. Rensmann, T. Procedural Fairness in a Militant Democracy: The "Uprising of the Decent" Fails Before the Federal Constitutional Court. *German Law Journal*. 2003, č. 11.

¹⁶ Kovalčík, M. Constitutional Referrals as a Platform for Judicial Dialogue: The Case of Czechia. .

¹⁷ Krajáč, A. *Ako (ne)rozpustiť politickú stranu*. s. 89.

rozhodnúť o tom, či boli právoplatným rozsudkom Najvyššieho súdu porušené základné práva a slobody, hlavne právo na združovanie sa v politických stranách. Jedná sa o subsidiárnu právomoc, ktorá nemá nahrádzať právomoc všeobecných súdov, či orgánov verejnej moci. Nález Ústavného súdu o nesúlade rozhodnutia s Ústavou má za dôsledok zrušenie rozsudku NS SR v zmysle kasačného princípu a faktické obnovenie existencie a činnosti politickej strany.¹⁸

Je možné uzavrieť, že Ústavnému súdu právny poriadok garantuje právomoci, ktoré mu dávajú potenciál byť významným aktérom v oblasti militantnej demokracie. Otázkou však zostáva, či svoj potenciál reálne využíva.

2.2. Explicitné referencie Ústavného súdu na koncept militantnej demokracie

V období samostatnej Slovenskej republiky môžeme nájsť výslovný odkaz na koncept militantnej demokracie iba v dvoch prípadoch. Jedná sa o dva nálezy, ktoré nesú značnú mieru podobnosti a boli vyhlásené v ten istý deň. V oboch prípadoch sa jedná o konanie na návrh skupiny poslancov o nesúlade zákona s Ústavou podľa čl. 125 odst. 1 písm. a) Ústavy.

2.2.1.PI. ÚS 6/2017-84 vo veci ústavnosti novely rokovacieho poriadku

V tomto náleze Ústavný súd posudzoval, či je novela zákona č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v súlade s Ústavou. Novela totiž obsahovala časové obmedzenie prejavu poslancov v parlamentnej rozprave na 30, 20 a 10 minút, čo bolo podľa sťažovateľov neprimeraným zásahom nielen do ich práva na slobodu prejavu, ale tiež do princípu rovnvej politickej súťaže a právneho štátu. Sťažovatelia poukazovali na to, že v kontexte práva na slobodu prejavu poslancov v parlamente sa nejedná len o ich právo na slobodu prejavu ako jednotlivca, ale zároveň sa jedná o významný pilier parlamentnej demokracie.¹⁹

Explicitný odkaz na koncept militantnej demokracie zaznel v narácii podania zo strany vlády SR. Táto uvádzala koncept militantnej demokracie ako protiargument proti návrhu sťažovateľov. Uvádzala, že na základe princípu militantnej demokracie je niekedy nevyhnutné obmedziť aj tak fundamentálne ľudské práva, akými je právo na slobodu prejavu.

Súd samotný explicitne s konceptom militantnej demokracie nepracoval. Každopádne, vyjadroval sa k fundamentálnym otázkam proporcionality obmedzenia slobody prejavu a politickej súťaže za účelom ochrany princípov účinnej parlamentnej demokracie a právneho štátu. Usúdil, že ustanovenie obmedzujúce slobody prejavu poslancov v parlamente na určitý časový úsek je proporcionálne. Ústavný súd tak bližšie definoval hranice aplikácie nástrojov militantnej demokracie.²⁰

2.2.2.PI. ÚS 5/2017-117 ohľadne ústavnosti ustanovení upravujúcich extrémistické trestné činy

Nález Ústavného súdu posudzujúci súlad ustanovení Trestného zákona s Ústavou je jediný v dobe samostatnej Slovenskej republiky, ktorý explicitne používa pojem militantná demokracia vo svojom odôvodnení. Návrh bol podaný skupinou poslancov, ktorí nepovažovali za ústavné ustanovenia Trestného zákona definujúce v skutkovej podstate tzv. extrémistických trestných činov „iné skupiny osôb“ a „politické presvedčenie“ za skupiny hodné zvláštnej ochrany.²¹

Sťažovateľom prekážalo, že iná skupina osôb je široko a vágne definovaná a nespĺňa ústavnú požiadavku na presnosť zákonnej definície obmedzenia slobody prejavu. Takáto vágna definícia podľa

¹⁸ Slovák, I. Možnosti obmedzenia extrémistických politických strán v Slovenskej republike. *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianaе*. 2019, č. 1. s. 7.

¹⁹ Drgonec, J. *Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky*. In: Nález Ústavného súdu zo dňa 9. 1. 2019, sp. zn. Pl. ÚS 6/2017-84.

²⁰ Právo na odlišné stanovisko tu uplatnil sudca Lajos Meszáros, ktorý bol sudcom spravodajcom v druhom rozhodnutí vydanom v ten deň, ktoré na rozdiel od tohto rozhodnutia zákonné ustanovenia zrušil.

²¹ Časť ustanovenia trestného zákona §§ 421–424 ods. 1 Trestného zákona v znení zákona č. 316/2016 Z. z.

nich mohla zahŕňať akúkoľvek skupinu osôb vrátane fajčiarov, Košičanov či pedofilov. Okrem toho sťažovatelia nepovažovali politické presvedčenie ako dôvod na trestný čin hanobenia a podnecovania k nenávisti za ústavne súladný so slobodou prejavu. Poukázali na to, že sloboda prejavu chráni nielen príjemné a dobre formulované vyjadrenia, ale aj tie emotívne, nepríjemné či pohoršujúce, ako aj vyplýva z judikatúry ESĽP.²²

Súd sa vyjadril, že je mu známa úzka spojitosť ochrany voči nenávisťným prejavom s konceptom militantnej demokracie. V súvislosti s tým, pripúšťal existenciu širšej definície, ktorá umožňuje chrániť aj skupiny ľudí, ktoré sa spoločenským vývojom stanú ohrozené. Prípadne chrániť ľudí, ktorých zákonodarcia ešte nedokáže identifikovať. Avšak Ústavný súd, bez ohľadu na túto líniu argumentácie, považoval za podstatnejšie vyhnúť sa vágnemu pojmu s potenciálom vytvoriť právnu neistotu. Poukázal na to, že takáto nepresná formulácia by mohla byť zneužitá a definovaná odlišným spôsobom voči rôznym skupinám.

Ústavný súd sa rozhodol dané ustanovenia úplne zrušiť a považovať ich za neústavné. Vhodnejším riešením by podľa mňa bolo, keby sám tento vágny pojem upresnil. Prípadne definoval test, ktorý by všeobecným súdom napomohol pri určovaní, koho môžeme považovať za inú skupinu.

Ústavný súd sa v tomto náleze explicitne vyjadril k problematike ochrany princípov demokratického právneho štátu práve ich obmedzením. Avšak aj napriek poukázaniu na nedostatky tejto ochrany sa prejavil ako pomerne pasívny aktér, ktorý sa vyhol jednoznačnejšej definícii nástrojov militantnej demokracie a hraníc ich použitia.

2.3. Implicitné nástroje militantnej demokracie v judikatúre Ústavného súdu

Posudzovať úlohu Ústavného súdu ako aktéra militantnej demokracie len skrz jeho explicitné referencie na tento koncept by bolo zjavne nelogické. Ústavný súd má potenciál rozhodovať o mantineloch prípustného obmedzenia ústavných princípov a základných ľudských práv založenom na princípe militantnej demokracie. Domnievam sa, že aj keď tak nekonal explicitne, Ústavný súd bol v nasledujúcich prípadoch aktérom militantnej demokracie a využíval jej nástroje.

Rozhodnutia, ktorým sa venujem, som vybrala ako ukážku judikatúry Ústavného súdu z oblasti militantnej demokracie. Vybrala som ich na základe referencií v odbornej literatúre. Sú to rozhodnutia, ktoré sú pomerne známe. Málokedy však bývajú skúmané z pohľadu militantnej demokracie. Nejedná sa o zoznam konečný ale ilustratívny. Konkrétne sa jedná o prípady obmedzenia politickej súťaže, definície limitov výkonu ústavnej právomoci za účelom ochrany podstatných náležitostí Ústavy SR a vyjadrenia sa k strate poslaneckého mandátu, ktorý spáchal extrémistický trestný čin. V poslednom rade spomeniem rozhodnutie venujúce sa konceptu materiálneho jadra Ústavy. Budem sa snažiť zodpovedať na otázku, či tento koncept môžeme považovať za nástroj militantnej demokracie alebo nie.

2.3.1. Nález I. ÚS 397/2014 vo veci ústavnosti nevymenovania generálneho prokurátora

Ústavný súd sa vyjadroval k limitom kreačnej právomoci prezidenta republiky v oblasti menovania generálneho prokurátora. Sťažovateľom bol Jozef Čentéš, ktorý bol po voľbách v parlamente zvoleným kandidátom na generálneho prokurátora, avšak vtedajší prezident Ivan Gašparovič ho do tejto funkcie nemenoval. Učinil tak na základe svojej právomoci vyplývajúcej z výkladu čl. 102 ods. 1 písm. t) a čl. 150 ústavy judikatúrou Ústavného súdu.²³ Táto mu umožňuje nevymenovať kandidáta z dôvodu závažnej skutočnosti vzťahujúcej sa na osobu kandidáta, ktorá dôvodne spochybňuje jeho schopnosť vykonávať funkciu. Následne prezident vymenoval za generálneho prokurátora iného kandidáta.

Prezident Gašparovič videl závažnú skutočnosť spochybňujúcu osobu kandidáta v „spolitizovanej voľbe“, ktorá zvoleniu Čentéša predchádzala. Tento argument považoval Ústavný súd za zjavne

²² Handyside proti Spojenému kráľovstvu, rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva, 7. 12. 1976 č. sťažnosti 5493/72.

²³ Vid' uznesenie Ústavného súdu zo dňa 24. októbra 2012, sp. zn. Pl. ÚS 4/2012.

neopodstatnený, keďže právomoc prezidenta umožňuje nevymenovať kandidáta z dôvodov spochybňujúcich danú osobu, nie z dôvodov spochybňujúcich jeho či jej voľbu. Okrem toho Ústavný súd poukázal na to, že istá miera politizácie bude vždy pri voľbe kandidáta na generálneho prokurátora prítomná, dokým bude prebiehať v parlamente.

Hlavným argumentom prezidenta bola však nedôveryhodnosť Čentéša na základe jeho pochybenia pri výsluchu Igora Matoviča. Po jeho vypočúvaní ako svedka totiž došlo k vymazaniu počítačového záznamu o výsluchu a ku skartácii papierového dokumentu. Ústavný súd usúdil, že táto skutočnosť nie je tak závažná, aby mohla z ústavného hľadiska bez ďalšieho legitimizovať napadnuté rozhodnutie prezidenta o nevymenovaní sťažovateľa do funkcie generálneho prokurátora.

Ústavný súd považoval za dôležité jasne definovať limity kreačnej právomoci prezidenta, ktorá nemôže byť absolútna v záujme ochrany podstatných náležitostí Ústavy: „*Ústavný súd Slovenskej republiky nemôže pripustiť, aby došlo k zmene identity ústavy faktickou cestou, t. j. prostredníctvom extenzívnej interpretácie a aplikácie ústavy, ktorá nie je zlučiteľná s jej podstatnými náležitosťami.*“²⁴

Jasnejšia definícia právomocí prezidenta ako ústavného činiteľa vyplývajúcej priamo z Ústavy za účelom ochrany parlamentnej formy vlády ako podstatnej náležitosti moderného a demokratického právneho štátu spĺňa definíciu nástroja militantnej demokracie. Môžeme tak dôjsť k záveru, že Ústavný súd pomerne výrazne plnil svoju úlohu ako aktér militantnej demokracie.

Mimo iné stojí za zmienku, že v tomto rozhodnutí sa Ústavný súd Slovenskej republiky vyjadril k problematike dvojvládia a k princípu vlády na čas.²⁵ Táto otázka bola aktuálna v Česku začiatkom roka 2023 v súvislosti s ohlasovanými intenciami bývalého prezidenta ČR Miloša Zemana menovať predsedu Ústavního soudu tak povediac do „zásoby“. Teda ešte pred ukončením funkcie stávajúceho predsedu, ktorý končí až po zániku mandátu súčasného prezidenta.²⁶

Sťažovateľ navrhoval, aby porušenie jeho práva bolo zhojené potom, ako skončí funkcia vtedajšieho generálneho prokurátora. A to tým, že by bol opätovne automaticky zvolený za kandidáta na vymenovanie prezidentom. Takúto voľbu by musela v tú dobu už obmenená národná rada akceptovať.

Ústavný súd považoval návrh sťažovateľa za nesúladný s princípom demokratického právneho štátu, z ktorého vyplýva princíp vlády na čas. Prijatím sťažovateľovho návrhu by mohlo dôjsť „...až k absurdnému stavu, keď by národná rada už v súčasnosti (a teda v aktuálnom politickom zložení) mohla vytvárať svojimi rozhodnutiami „poradovník“ na postupné obsadzovanie verejných funkcií, ktoré patria do jej kreačnej pôsobnosti a ktoré sa budú uvoľňovať v bližšie neurčenej budúcnosti.“

2.3.2. Nález Pl. ÚS 03/2001 vo veci neprípustnosti viacnásobného členstva v politických stranách

Tento nález je prvým príkladom judikatúry Ústavného súdu, v ktorom sa venoval prípustnosti obmedzenia voľnej demokratickej politickej súťaže. V tejto dobe sa jednalo o zvlášť chránenú hodnotu.

Ako vyplýva z nálezu Ústavného súdu Pl. ÚS 15/1998, Slovensko v tom období bolo štátom v tranzícii z totalitnej k demokratickej forme vlády. Preto bolo dôležité dať zvýšenú ochranu zvlášť dôležitým spoločenským vzťahom.²⁷ Ústavný súd vtedy judikoval, že k zárukám stabilizácie demokracie a právneho štátu patria aj princípy slobodnej súťaže politických síl v tvorbe a uplatňovaní zákonov upravujúcich politické práva a slobody. Vychádzal pritom z judikatúry ESLP.

²⁴Nález Ústavného súdu zo dňa 4. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 397/2014, s. 32.

²⁵ Salamon, L. The Nonprofit Sector: For What and for Whom? 2023. Ibid. s. 77.

²⁶ Saitzová, H. Prezident republiky nejmenuje před koncem mandátu nového předsedu ÚS - Svět práva. *Advokátní deník*. 2023. <https://advokatnidenik.cz/2023/02/06/prezident-republiky-nejmenuje-pred-koncem-sveho-mandatu-noveho-predsedu-us/>

²⁷Nález Ústavného súdu zo dňa 27. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 7/1996.

Podľa predchádzajúcej judikatúry Ústavného súdu to bol významný princíp, hodný zvláštnej ochrany. Napriek tomu Ústavný súd v náleze Pl. ÚS 3/2001 judikoval, že je nielen možné, ale niekedy aj nevyhnutné tento princíp obmedziť v záujme ochrany princípov demokratického právneho štátu.

Sťažovatelia napadli právnu úpravu vylučujúcu registráciu politickej strany v prípade, že jej stanovby neobsahujú zákaz viacnásobného členstva v rôznych politických stranách. Jednalo sa podľa nich o neprimerané obmedzenie práva slobodne sa združovať.

Podľa Ústavného súdu slobodné zakladanie politických strán musí byť obmedzené. Úplná sloboda by viedla k popretiu princípov demokratického právneho štátu, akými sú pluralita, princíp väčšiny a ochrany menšín, rovnosť či konsenzus. Súd sa vyjadril nielen k obmedzeniu práva slobodne sa združovať, ale aj k princípu slobodnej politickej súťaže. Možnosti obmedzenia tohto práva musia byť podľa ústavy predmetom zákonnej úpravy a musia byť nevyhnutné a primerané v demokratickej spoločnosti.

2.3.3. Nález Pl. ÚS 21/2014: Materiálne jadro ako nukleárna zbraň?

Ústavný súd sa pri posudzovaní ústavnosti ustanovenia upravujúceho bezpečnostné previerky sudcov prejavil ako výrazný aktér. Svojím nálezom zrušil ustanovenie ústavného zákona pretože nebolo v súlade s implicitným materiálnym jadrom Ústavy.

Toto rozhodnutie býva označované ako tzv. *Slovenský Melčák*²⁸, čo je odkaz na rozhodnutie českého Ústavního soudu vo veci Pl. ÚS 27/09, ktorým judikoval svoju právomoc rušiť ústavné zákony v prípade, že nie sú v súlade s jej materiálnym jadrom. Automatické zrovnávanie týchto dvoch rozhodnutí by však bolo nesprávne, keďže Slovenský Ústavný súd vychádzal z inej pozície. V našej Ústave na rozdiel od tej českej sa totiž klauzula večnosti upravujúca nezmeniteľnosť podstatných náležitostí demokratického právneho štátu nevyskytuje.²⁹ Aj kvôli tomuto rozdielu nie je jednoduché odpovedať na otázku, či môžeme chápať koncept materiálneho jadra za nástroj militantnej demokracie.

Ústavný súd vyslovil tri hlavné tézy: Po prvé slovenská ústava obsahuje implicitné materiálne jadro, ktorého základom sú princípy demokratického právneho štátu. Po druhé implicitnému materiálnemu jadru nemôžu odporovať ani Ústava či ústavné zákony. A po tretie je to práve Ústavný súd, ktorému náleží rozhodovať o tomto rozpore a dané ústavné ustanovenie zrušiť.

Tieto názory bolo potrebné silne argumentačne obhájiť, keďže slovenská ústava neobsahuje ani klauzulu večnosti určujúcu nezmeniteľnosť podstatných náležitostí demokratického právneho štátu ani zmocnenie Ústavného súdu k posudzovaniu prípadného rozporu Ústavy s materiálnym jadrom. To sa však Ústavnému súdu úplne nepodarilo. Ústavný súd odkazoval pomerne stroho na prípad omnoho porovnateľnejší prípad Indického Najvyššieho súdu, ktorý vyvinul tzv. basic structure doktrínu umožňujúcu mu rušiť ústavu a ústavné zákony na základe ich rozporu so základnou štruktúrou ústavy bez priameho zmocnenia v ústave.³⁰ Namiesto toho sa sústredil na príklad českého Ústavního soudu, kde však klauzula večnosti existuje.

Ústavný súd argumentoval, že implicitné materiálne jadro má prirodzeno-právny pôvod a vyplýva z hodnotového nastavenia Ústavy. Toto hodnotové nastavenie vytvára hierarchiu medzi ústavnými normami. Delí ich na tie, ktoré tvoria materiálne jadro, a tie, ktoré slúžia na jeho vykonávanie. Zmena ústavy kvalifikovanou väčšinou je vykonateľná len vtedy, ak rešpektuje implicitné jadro ústavy.

²⁸ Viz napr. Preuss, O. Slovenský „Melčák“, nukleární zbraň jako dar novému ústavnímu soudu. *Jurisprudence*.

<https://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/slovensky-melcak-nuklearni-zbran-jako-dar-novemu-ustavnimu-soudu.m-405.html>

²⁹ Čl. 9 odst. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v znení neskorších predpisov.

³⁰ Suteu, S. *Eternity Clauses in Democratic Constitutionalism*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2021. s. 131–138.

Posudzovanie súladu zmeny ústavy s materiálnym jadrom je právomocou Ústavného súdu ako ochrancu ústavnosti.

a) Materiálne jadro ako hradné nádvorie, klauzula večnosti ako hradby

Vo vyššie predstavenom chápaní konceptu materiálneho jadra je pomerne náročné určiť, či sa jedná o nástroj militantnej demokracie alebo nie. Neul'ahčuje to ani časté zamieňanie pojmov klauzula večnosti a materiálne jadro.

V českom právnom kontexte sa táto otázka môže javiť jednoduchšia. Rozdiel medzi materiálnym jadrom a klauzulou večnosti môžeme ilustrovať metaforou Pavla Molka. Podľa neho ak si predstavíme ústavu ako stredoveký hrad, tak materiálne jadro je jej stred či hlavná veža, zatiaľ čo klauzula večnosti zachycujúca nezmeniteľné podstatné náležitosti funguje ako hradby, postavené tam, odkiaľ prišiel minulý útok.³¹

Podľa Neumanna je klauzula večnosti zhmotnenou snahou o vylúčenie zmeny, ktorá by so sebou niesla odstránenie niektorých princípov obsiahnutých v ústavnom systéme.³² V takomto chápaní by klauzula večnosti mohla fungovať ako nástroj militantnej demokracie. To by bolo v súlade aj s názorom Klamta, podľa ktorého je nezmeniteľnosť hlavných princípov ústavnosti jedným z najdôležitejších faktorov ochrany v militantnej demokracii.³³

Aj Carl Schmitt, ktorý stál v dobovej opozícii Loewensteina, spájal existenciu militantnej demokracie s tým, že má nezlomný ústavný stred, ktorý nie je možné zmeniť. Avšak domnieval sa, že súdnictvo nemôže byť strážcom ústavného systému.³⁴

Avšak militantná demokracia a klauzula večnosti nie sú vždy totožné. Klauzulou večnosti totiž môžu byť zakonzervované hodnoty, ktoré nemajú s demokratickým právnym štátom nič spoločné ako napr. oficiálny jazyk v Rumunskej ústave³⁵ či dokonca islam a sekularizmus zároveň ako v bangladéšskej ústave.³⁶

Materiálne jadro je ešte menej synonymom pre militantnú demokraciu. Je konceptom prirodzene právnym a nejasným. Odráža totiž spoločenskú a kultúrnu realitu toho-ktorého štátu. Môže byť definované výslovne alebo môže byť implicitné. Jeho ochrancom môže ale nemusí byť priamo poverený ústavný súd. Môže, ale nemusí byť spojené s existujúcou klauzulou večnosti.³⁷ Nie je vylúčené, že obsah materiálneho jadra sa v čase mení. Má skôr povahu živého práva.³⁸

Českú klauzulu večnosti vyjadrenú v čl. 9 odst. 2 českej Ústavy, môžeme jednoznačnejšie považovať za nástroj militantnej demokracie. Odlíšne od vyššie spomenutých štátov v sebe zahŕňa iba náležitosti demokratického právneho štátu. Avšak, viacerí autori a dokonca aj český Ústavní súd pojmy materiálne jadro a klauzula večnosti voľne zamieňajú.³⁹ Pavel Molek varoval, že pokiaľ nebude dochádzať k rozlišovaniu medzi týmito konceptami, mohli by ústavné súdy čeliť pokušeniu rušiť

³¹ Molek, P. *Materiální ohnisko ústavy: věčný limit evropské integrace?* Masarykova univerzita, 2014. s. 140

³² Zrovňaj Neumann, J. Materiálne jadro ako podmienka sine qua non modernej ústavy. *Iurum Scriptum*. 2018, č. II, s. 5–17. Molek, P. *Materiální ohnisko ústavy: věčný limit evropské integrace?* Masarykova univerzita, 2014. s. 138

³³ Klamt, M. *Militant Democracy and the Democratic Dilemma: Different Ways of Protecting Democratic Constitutions*. In: Výborný, Š. *Ústavní soud ČR jako aktér militantní demokracie*. 2011, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.

³⁴ Vid'. Výborný, Š. *Ústavní soud ČR jako aktér militantní demokracie*. s. 19. Dyzenhaus, D. *Constituting the Enemy: A Response to Carl Schmitt*. Rochester, NY, 2004. <https://papers.ssrn.com/abstract=2218762>

³⁵ Čl. 288 písm. o). Úradný vestník č. 86/1976. Ústava Portugalskej Republiky.

³⁶ Suteu. *Eternity Clauses in Democratic Constitutionalism*. s. 135-139.

³⁷ Suteu. *Eternity Clauses in Democratic Constitution*. s. 18–50.

³⁸ Molek. *Materiální ohnisko ústavy*. s. 139.

³⁹ Svoboda, F. *Ať žije král!(?) Možnost opuštění republikanismu podle českého ústavního pořádku*. 2022, Masaryk University, Faculty of Law.. s. 25-31.

ústavné zákony nielen pre rozpor s výslovne uvedenou klauzulou večnosti.⁴⁰ Mohli by tak učiniť aj v prípade rozporu ústavných zákonov so zložito uchopiteľným, nikde nevyjadreným materiálnym jadrom. Dalo by sa argumentovať, že tieto obavy sa naplnili. Český Ústavní soud využil klauzulu večnosti na významné rozšírenie svojich právomocí. Okrem toho ju následne použil ako nástroj blokovania Európskej integrácie.⁴¹

b) Slovenský koncept materiálneho jadra ako nástroj militantnej demokracie?

Táto obava je o to opodstatnenejšia na Slovensku. Slovensko nemá explicitné vyjadrenie klauzuly večnosti, ktoré by obsahovalo iba podstatné náležitosti demokratického právneho štátu. Ako sa vyjadril aj disentujúci sudca Lajos Meszáros, Ústavný súd dospieva k nezmeniteľnosti niektorých základných princípov Ústavy vyslovením implicitného materiálneho jadra.⁴² Zároveň vyjadril svoju právomoc rozhodovať o tom, ktorý ústavný zákon je s ním v rozpore. Definovanie materiálneho jadra ako neurčitého právneho pojmu teda leží v rukách Ústavného súdu.

Náznak toho, že Ústavný súd má v úmysle koncept materiálneho jadra používať ako (silný) nástroj militantnej demokracie vyplýva z odôvodnenia existencie materiálneho jadra. Ústavný súd sa oprel o argumentáciu nemeckého Spolkového ústavného súdu, ktorého názory silno rezonujú s myšlienkami militantnej demokracie. Vyjadril sa že, "[m]ateriálne jadro ústavy predstavuje mantinely pre ústavodarcu v tom zmysle, že mu zabraňuje či znemožňuje odstrániť existujúci ústavný poriadok a jeho demokratickú podstatu, formálno-legalistickou cestou, nastoliť režim nedemokratický a takou istou cestou ho legalizovať."

Na druhú stranu Ústavný súd pripúšťa zásah do materiálneho jadra Ústavy. Vyjadril sa že, „Predmetom zvýšenej ostrážitosti ústavného súdu by mali byť zásahy, ktorými sa znižuje úroveň ochrany zaručenej materiálnym jadrom ústavy, kým v prípade zásahu, ktorým sa bez pochybností zvýši alebo rozšíri ochrana zaručená materiálnym jadrom ústavy, je priestor pre zásah zo strany ústavného súdu značne limitovaný.“

Koncept materiálneho jadra v judikatúre slovenského Ústavného súdu je prirodzeno-právny a nejasný, bez opory v slove zákona. Tým pádom leží „objavovanie“ či objasňovanie jeho konkrétneho obsahu v rukách Ústavného súdu. Jeho účelom je ochrana princípov demokratického právneho štátu pred zneužitím a nastolením nedemokratického režimu formálno-legalistickou cestou. To mi zabraňuje ho kompletne odmietnuť ako nástroj militantnej demokracie. Avšak môže zahŕňať bližšie neurčené hodnoty. Okrem toho Ústavný súd pripúšťa jeho obmedzenie. Kvôli tomu nepovažujem každé použitie konceptu materiálneho jadra automaticky za využitie nástroja militantnej demokracie.

Nález vo veci ústavnosti referenda pod spisovou značkou Pl. ÚS 7/2021 je príkladom rozhodnutia, v ktorom Ústavný súd využil koncept materiálneho jadra ako nástroj militantnej demokracie.⁴³ Ústavný súd tu posudzoval potenciálny zásah do princípu del'by moci a princípu generality práva ako zásah do materiálneho jadra Ústavy. V takomto kontexte by som považovala Ústavný súd za silného aktéra militantnej demokracie.

2.4. Záverečné úvahy o postavení Ústavného súdu ako aktéra militantnej demokracie

Ústavný súd pracuje explicitne s konceptom militantnej demokracie málo. Odkaz na túto doktrínu sa výslovne objavuje v rozhodnutiach Ústavného súdu iba dvakrát. Iba raz bol súčasťou posúdenia súdu, v druhom prípade súd uviedol vyjadrenie vlády SR do narácie rozhodnutia.

⁴⁰ Molek. *Materiální ohnisko ústavy*. s. 144.

⁴¹ Suteu. *Eternity Clauses in Democratic Constitutionalism*. s.127

⁴² Odlišné stanovisko sudcu Lajosa Meszarosa k nálezu Ústavného súdu zo dňa 30. 1. 2019, sp. zn. Pl. ÚS 21/2014-96.

⁴³ Nález Ústavného súdu zo dňa 7. 7. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 7/2021.

Napriek tomu je určite vhodné skúmať aj rozhodnutia, v ktorých pracuje s konceptom militantnej demokracie implicitne. Zaujímavou je oblasť práva na združovanie a princípu voľnej politickej súťaže. Ústavný súd v niektorých prípadoch, ako napríklad v I. ÚS 55/96, len pasívne deklaroval svoju nepríslušnosť⁴⁴. Avšak v iných, akým bolo aj analyzované rozhodnutie Pl. ÚS 03/2001, jasnejšie definoval hranice voľnej politickej súťaže. Pripustil jej obmedzenie za účelom ochrany parlamentnej formy vlády. Aj Najvyšší súd ako výrazný aktér v tejto oblasti sa vo svojom rozhodovaní odkazoval na mantinely, ktoré vychádzajú z judikatúry Ústavného súdu. Na Ústavný súd sa obrátil i Marián Kotleba v pochybnostiach o súlade rozhodnutia Najvyššieho súdu o jeho vine v prípade extrémistického trestného činu. Poukazuje to na postavenie Ústavného súdu ako relevantného aktéra, na ktorého má zmysel sa obrátiť v otázkach obmedzenia ústavných nariadení za účelom ochrany princípov demokratického právneho štátu.

Za spomenutie určite tiež stojí jasnejšia definícia limitov kreačnej právomoci prezidenta, či vyjadrenie sa k ochrane princípov vlády na čas. Medzi neštandardné implicitné nástroje militantnej demokracie používané Ústavným súdom by sme mohli zaradiť aj test proporcionality⁴⁵ a v istých prípadoch aj materiálne jadro. Test proporcionality môžeme považovať za nástroj militantnej demokracie v prípade, že hľadá mieru medzi obmedzením nejakého práva či princípu za účelom ochrany demokratickej spoločnosti v rámci vymenovaných legitímnych cieľov.

Klasifikácia využitia konceptu materiálneho jadra ako nástroja militantnej demokracie nemôže byť automatická. Jedná sa o prirodzeno-právny koncept, bez opory v slove zákona. To znamená, že jeho definícia je pomerne nejasná a zverená do rúk Ústavného súdu. Z komparatívne hľadiska vieme, že materiálne jadro v sebe môže obsahovať rôzne hodnoty, ktoré nemajú s princípmi demokratického-právneho štátu nič spoločné. Avšak isté zlúčenie konceptu materiálneho jadra s nezmeniteľnými náležitosťami demokratického právneho štátu poukazujú na intenciu Ústavného súdu využívať materiálne jadro ako nástroj militantnej demokracie. Príkladom takéhoto rozhodovania je nález Pl. ÚS 7/2021 o ústavnosti referenda.

Aj keď Najvyšší súd zostáva výraznejším aktérom v oblasti militantnej demokracie, rozhodovanie Ústavného súdu v blízkej minulosti môže poukazovať na meniaci sa trend a zmenu Ústavného súdu z pasívneho na aktívnejšieho aktéra.

3. Občianska spoločnosť ako nevýrazný aktér?

Mareš a Výborný vo svojej publikácii *Militantní demokracie ve Střední Evropě* opisujú občiansku spoločnosť na Slovensku ako nevýrazného aktéra militantnej demokracie.⁴⁶ Ich práca odrážala stav do roka 2013. V tomto období podľa nich nebol mimovládny sektor na Slovensku dostatočne rozvinutý na to, aby mohol mať výraznejší vplyv na ochranu princípov demokratického právneho štátu. Každopádne pripúšťali možnosť jej rozvoja a následnej transformácie na výraznejšieho aktéra. V tejto časti môjho príspevku sa budem snažiť odpovedať na to, akým aktérom je občianska spoločnosť v oblasti militantnej demokracie v roku 2023.

3.1. Funkcie občianskej spoločnosti

Salamon et al. v ich výskume neziskovej sféry identifikujú jej štyri hlavné funkcie: servisnú, advokačnú, expresívnu a budovanie komunit. Pre tento príspevok sú relevantné najmä advokačná a expresívna funkcia.⁴⁷ Advokačná funkcia znamená ochranu práv a záujmov špecifických skupín. Hlavne v sociálnej

---

⁴⁴ Uznesenie Ústavného súdu zo dňa 23. 10. 1996, sp. zn. I. ÚS 55/96.

⁴⁵ Cibík, S. Spoločné 1. miesto – Cena Ernesta Valka 2022/ [online]. *Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika* [cit. 15. 3. 2023]. <https://konzervativizmus.sk/spolocne-1-miesto-cena-ernesta-valka-2022/>

⁴⁶ Mareš, Výborný. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. s. 123.

⁴⁷ Salamon, L. The Nonprofit Sector: For What and for Whom? *Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project* 2000. s. 5–7.

a zdravotníckej oblasti a v oblasti ľudských práv. Expresívna zase chráni a dohliada na spoločenské, kultúrne a občiansku spoločnosť rozvíjajúce hodnoty. Občianska spoločnosť naplňajúca obe funkcie môže byť aktérom využívajúcim hlavne diskurzívne nástroje militantnej demokracie. Nástroje môžu mať podobu proti-extrémistického vzdelávania či mobilizovania verejnosti. V podobe naplňovania advokačnej funkcie, môže využívať aj nepriame právne nástroje militantnej demokracie. Môže napríklad poskytovať podporu a zastupovať litigantov, snažiacich sa o ochranu princípov demokratického právneho štátu, či o ovplyvňovanie politiky priamou intervenciou.⁴⁸

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky vydalo v roku 2020 Výskum zaoberajúci sa analýzou socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti. Z výskumu vyplýva, že medzi funkciami, ktoré naplňa slovenská občianska spoločnosť sú advokačná a expresívna funkcia najmenej zastúpené.⁴⁹ Na druhú stranu majú dôležitý význam v oblasti ochrany funkčného mechanizmu liberálnej demokracie. Pomerne nižšie zastúpenie organizácií, hnutí a iných subjektov, ktoré sa venujú advokačnej a expresívnej funkcii, teda automaticky neznamená, že občianska spoločnosť na Slovensku je zanedbateľným aktérom militantnej demokracie.

3.2. Zákon akcie a reakcie

Tretí Newtonov zákon stanovuje, že každá akcia vyvoláva rovnako veľkú reakciu opačného smeru alebo sily.⁵⁰ Môže poslúžiť ako metafora popisujúca vývoj a výrazné momenty občianskej spoločnosti v oblasti militantnej demokracie na Slovensku. Na príkladoch z výskumov venujúcich sa občianskej spoločnosti je vidno, že občianska spoločnosť v oblasti militantnej demokracie na Slovensku sa mobilizuje obzvlášť po udalosti, či diani, ktoré predstavujú hrozbu pre základné princípy demokratického právneho štátu.

a) Vývoj v období rokov 2000-2010

Vývoj v prvom desaťročí 21. storočia opisuje Irena Biháriová ako postupný prechod neonacistickej scény k špecifikám pravicového extrémizmu.⁵¹ V prvom rade mala vplyv na ústup neonacistickej scény policajná razia v roku 2001, ktorá mala za následok postupné zbavovanie sa rasovej rétoriky. V druhom rade podľa Biháriovej „[n]emalú úlohu zohral aj vplyv mimovládneho sektoru, ktorý v tomto období vykonal stovky školení pre mládež, viaceré osvetové kampane, verejné akcie zamerané na podporu občianskeho antirasistického frontu.“⁵² Výrazným faktorom v zmene verejnej mienky bola vražda študenta Daniela Tupého, ktorá zostáva nevyriešená aj po takmer dvadsiatich rokoch, a podozrivá z nej bola Bratislavská neonacistická scéna.⁵³ Táto udalosť výrazne zdvihla odpor voči neonacistickej scéne. Organizovali sa demonštrácie a Daniel Tupý sa stal symbolom boja proti neonacizmu. Jedná sa o jeden z výrazných príkladov mobilizácie občianskej spoločnosti po udalostiach, čo predstavovali hrozbu pre základné princípy demokratického štátu.

Rok po tejto udalosti, v roku 2006, bola rozpustená Slovenská pospolitost'-národná strana. Generálny prokurátor podal žalobu na rozpustenie strany. V roku 2009 boli v trestnoprávnej legislatíve explicitne zakotvené trestné činy extrémizmu.⁵⁴ Slovenská právna úprava sa tým líši aj od Českej republiky, ktorá

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Analýza socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti [online]. Ministerstvo vnútra SR, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti. s. 423. [online]. https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/vyskum_neziskoveho_sektora_a_obcianskej_spolocnosti/2020/ANALYZA_NP%20VYSKUM_17.12.2020_FINAL.pdf

⁵⁰ Newton, I., Cohen, I. B. *The Principia: Mathematical Principles of Natural Philosophy*. University of California Press, 1999.

⁵¹ Biháriová, I. Zmeny v prejavech extrémizmu po roku 2005 a jeho súčasné podoby. In: Kuklová, K. *Rozpustenie politickej strany ako efektívny inštitút militantnej demokracie? Prípadová štúdia zo Slovenska*. s. 57.

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid. s.56.

⁵⁴ § 140a a § 421-421 zákona č. 300/2005 Z.z, Trestný zákon.

síce upravuje obsahovo tie isté trestné činy, ale nepomenúva ich ako extrémistické. To zvýrazňuje symbolický význam ochrany pred hrozbou extrémizmu, ktorý v tom období odrážal verejnú mienku.

b) Občianska spoločnosť v boji proti korupcii

Nasledujúci vývoj je význačný tromi výraznými kauzami. V ich riešení zohrala veľkú úlohu občianska spoločnosť. Jedná sa konkrétne o kauzu Pezinskej skládky, kauzu Gorila a protesty Za slušné Slovensko. Občianska spoločnosť v nich plnila tak advokačnú (Pezinská skládka), ako aj expresívnu funkciu. Občianske združenia a iné mimovládne neziskové subjekty sa zapojili do mobilizácie verejnosti, ale aj súdnej litigácie pred národnými súdmi všetkých inšancií a taktiež podaním pripomienok k prejudiciálnemu konaniu pred Súdny dvorom Európskej únie.

Kauza Pezinská skládka je jedna z najväčších environmentálnych káz v histórii novodobého Slovenska. V jej jadre však rovnako ako problém ochrany životného prostredia leží problém porušovania princípov demokratického právneho štátu orgánmi verejnej správy v územnom rozhodovaní. Problematickým bol postup štátnych orgánov, ktoré v rozpore s ustanoveniami medzinárodného Aarhuského dohovoru neumožnili účasť verejnosti na integrovanom konaní o umiestnení novej skládky v meste Pezinok. Konanie začalo bez územného rozhodnutia, ktoré bolo následne vydané, aj keď výstavba novej skládky bola v rozpore s územným plánom. Územné rozhodnutie nebolo prístupné verejnosti ani po tom, ako sa obrátili na príslušný orgán s pripomienkami ohľadne neúplnosti žiadosti o udelenie integrovaného povolenia. Realizovateľ projektu Ekologická skládka a.s. sa totiž odvolával na obchodné tajomstvo. Problematickým bolo tiež zapojenie kontroverzného podnikateľa Mariána Kočnera ako obchodného zástupcu jednej zo zainteresovaných spoločností.⁵⁵

Výraznú úlohu v tejto kauze zohrala nezisková organizácia Via Iuris, ktorá mobilizovala verejnosť. Zorganizovala protesty, ktorých sa zúčastnilo 6000 obyvateľov Pezinka. Zástupcovia z radov organizácie voči rozhodnutiam správnych orgánov podali najprv odvolanie a potom žalobu. Tak započala tak viac než päťročná litigácia na národnej a medzinárodnej úrovni.

Po zamietnutí žaloby zo strany Krajského súdu sa žalobcovia obrátili na Najvyšší súd, ktorý ich podaniu vyhovel a rozhodnutie Krajského súdu zmenil. Voči tomuto rozhodnutiu podal žalovaný ústavnú sťažnosť. Ústavný súd jej vyhovel a vec vrátil Najvyššiemu súdu na ďalšie konanie. Najvyšší súd rozhodol o prerušení konania a podaní predbežnej otázky Súdnemu dvoru Európskej únie. K tomuto konaniu podali žalobcovia pripomienky. Počas celého konania boli zastúpení advokátmi Tomášom Kamencom a Zuzanou Čaputovou. Obaja v tej dobe pôsobili v už spomínanej neziskovej organizácii Via Iuris.⁵⁶

Protesty Gorila sa odohrali v roku 2012 ako reakcia na *kauzu Gorila*, pri ktorej vzniklo podozrenie z korupcie vo forme provízií, mafiánskych praktík a rozkrádania štátneho majetku za účasti najvyšších politikov. Občianskou spoločnosťou bolo zorganizovaných osem protestov s rôznou účasťou. Okrem toho bola vytvorená občianska výzva. Významnú úlohu zohrala nezisková organizácia Inštitút ľudských práv. V reakcii na kauzu Gorila ako aj iné politické kauzy vznikla študentská iniciatíva *Veľký protikorupčný pochod*, ktorá organizovala viaceré zhromaždenia v slovenských mestách a v Prahe. Svoje požiadavky vyjadrili v Memorande v ktorom deklarovali, že chcú: „vyjadriť nesúhlas so stavom

⁵⁵ Rozsudok Najvyššieho súdu zo dňa 14. 5. 2013, sp. zn. 1 Sžp/1/2010.

⁵⁶ Vid' *Protests put outsider on brink of Slovak presidency* [online]. *POLITICO*. 29. 3. 2019 [cit 16. 3. 2023]. <https://www.politico.eu/article/protests-put-outsider-on-brink-of-slovak-presidency/>

spoločnosti, ktorý je dlhodobo neudržateľný a je jedným z hlavných dôvodov narastania podpory pre extrémistické sily na Slovensku.“⁵⁷

Hnutie „*Za slušné Slovensko*“ vzniklo v reakcii na vraždu investigatívneho novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martiny Kušnírovej. Vo februári 2018 boli snúbenci zavraždení v ich rodinnom dome. Predpokladaným motívom bola Kuciakova investigatívna práca.⁵⁸ Informácia o ich vražde motivovala občiansku aktivistku Katarínu Nagy Pázmány a jej manžela Petra k tomu, aby zorganizovali pietne zhromaždenie.⁵⁹ Pri organizácii sa spojili s organizátormi *Veľkého protikorupčného pochodu*. Spolu so zástupcami početných občianskych iniciatív a mimovládnych organizácií, zorganizovali sériu masových protestov na Slovensku aj po celom svete. Na najpočetnejšom z protestov, ktorý sa konal 9. marca 2018 v Bratislave sa odhaduje účasť 50 000 protestujúcich. Tým sa stal najpočetnejším protestom od Nežnej revolúcie a zároveň najväčším v dejinách samostatného Slovenska.⁶⁰ Organizátori a účastníci protestov žiadali nielen vyšetrovanie vraždy a potrestanie vrahov, ale aj vyvodenie zodpovednosti za neriešenie korupčných káuz v priebehu mnohých rokov a fakt, že kriminálne skupiny prenikli do výkonnej moci.

Výskum Ministerstva vnútra opisuje realitu Slovenskej republiky, ktorá vyvrcholila vo vražde novinára a jeho snúbenice nasledovne: „*Štát zajatý skupinami organizovaných záujmov...princíp „selektívnej spravodlivosti“ v práci orgánov činných v trestnom konaní, nedotknuteľnosť vyšších politických predstaviteľov a štátnych úradníkov v kauzách s podozreniami na nezákonné aktivity, útoky na novinárov, arogancia parlamentnej väčšiny odmietajúcej akékoľvek legislatívne návrhy opozície – to všetko bolo súčasťou systému výkonu moci v réžii Smeru-SD, ktorý od roku 2006 a s krátkou prestávkou v rokoch 2010 – 2012 fungoval až do čias, keď došlo k vražde.*“⁶¹ Takáto situácia nie je v súlade s princípmi právneho štátu, hlavne s princípom zákonnosti, kontroly moci a nezávislosti súdnictva.

Bol to práve tlak občianskej spoločnosti, v spojení s jasným postojom vtedajšieho prezidenta Andreja Kisku a podporou koalície strany Most-Híd, ktoré viedli premiéra Róberta Fica k podaniu demisie. Podaním demisie premiérom podala demisiu celá vláda. Následne bol vytvorený nový vládny kabinet na čele s Petrom Pellegrínim⁶². Jednalo sa nezanedbateľný úspech občianskej spoločnosti. Slovensko sa tak pridalo ku krajinám, kde sa občianska spoločnosť metódou priamej akcie zasadila o systémovú nápravu disfunkčných súčastí právneho štátu.

3.3. Občianska spoločnosť na Slovensku: Nezanedbateľný aktér

V tejto časti môjho príspevku som si položila otázku, akým aktérom militantnej demokracie je občianska spoločnosť. Konkrétne som sa zamerala na skúmanie tézy Mareše a Výborného, že občianska spoločnosť je aktérom, ktorý nie je schopný mať výraznejší vplyv na ochranu princípov demokratického právneho štátu. Domnievam sa, že táto téza v roku 2023 neplatí. Na základe vyjadrení známej slovenskej aktivistky, právničky a političky Ireny Bihárovej, by bolo možné argumentovať, že občianska spoločnosť nebola zanedbateľným aktérom ani v roku 2013. To však nie je predmetom tohto príspevku.

---

⁵⁷ HNOnline.sk - Memorandum organizátorov protikorupčného pochodu. Toto žiadajú študenti od Ficovej vlády [online]. . 18. 4. 2017 [cit 15. 3. 2023]. <https://hnonline.sk/slovensko/946361-memorandum-organizatorov-protikorupcneho-pochodu-toto-ziadaju-studenti-od-ficovej-vlady>

⁵⁸ Špecializovaný trestný súd 19. 5. 2023 oslobodil Kočnera a Zsusovú uznal vinnou. Rozhodnutie však ešte nie je právoplatné. Prokuratúra pracovala s viacerými hypotézami. Medzi nimi boli tzv. drogová stopa, talianska stopa, justičná stopa a investigatívna práca zameraná na Mariána Kočnera.

⁵⁹ Why Robert Fico had to go [online]. *POLITICO*. 15. 3. 2018 [cit 15. 3. 2023]. <https://www.politico.eu/article/robert-fico-jan-kuciak-got-to-go/>

⁶⁰ Aktuality.sk. Zažili sme najväčšie protesty od roku 1989 [online]. *Aktuality.sk*. 9. 3. 2018 [cit 16. 3. 2023]. <https://www.aktuality.sk/clanok/571169/online-protesty-po-vrazde-jana-kuciaka-a-martiny-kusnirovej/>

⁶¹ Analýza socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti [online]. *Ministerstvo vnútra SR, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti*. s. 57.

⁶² Ibid. Taktiež Davies, C. Slovakia's PM resigns amid scandal over murder of journalist. *The Guardian*. 2018. <https://www.theguardian.com/world/2018/mar/15/slovakias-prime-minister-robert-fico-resigns-journalist-murder>

Z výskumov skúmajúcich vývoj a pôsobenie občianskej spoločnosti na Slovensku vyplýva, že neziskové organizácie, ktoré sa venujú expresívnej a advokačnej funkcii sú najmenej zastúpené. Sú to práve tieto dve funkcie, ktoré sú najviac relevantné v oblasti militantnej demokracie. Nižšie pomerné zastúpenie však automaticky neznamená, že občianska spoločnosť je nevýrazným aktérom v oblasti militantnej demokracie. Z uvedených príkladov vyplýva, že občianska spoločnosť zohrala v poslednom desaťročí viackrát významnú funkciu v oblasti ochrany princípov demokratického štátu. Je to práve hnutie *Za slušné Slovensko*, ktoré pridalo Slovenskú republiku na zoznam krajín, kde sa občianska spoločnosť metódou priamej akcie zasadila o systémovú nápravu disfunkčných súčastí právneho štátu.

S ohľadom na udalosti v roku 2018, tak už téza, že občianska spoločnosť na Slovensku je zanedbateľným aktérom bezpochyby neplatí.

Záver

Ako povedala prezidentka Čaputová, „*pokiaľ nebudeme demokraciu chrániť a brániť demokratickými prostriedkami, môžeme byť posledná generácia, ktorá ju zažije.*“⁶³

Vystihla tak podstatu konceptu militantnej demokracie. Jej úmyslom je zabrániť proti-demokratickým silám aby narušili princípy demokratického právneho štátu využitím legálnych procesov. Na to aby militantná demokracia bola legitímna, musí byť zastrešená politickými inštitúciami v rámci demokratického procesu. Aktéri militantnej demokracie preto využívajú neprávne a právne nástroje militantnej demokracie v rámci svojich zákonných možností.

V mojej eseji som sa venovala postaveniu Ústavného súdu a občianskej spoločnosti ako aktérov militantnej demokracie. Jedna časť tejto práce bola venovaná skúmaniu toho, akým aktérom je Ústavný súd v roku 2023. Prišla som na to, že právomoci Ústavného súdu mu umožňujú byť silným aktérom militantnej demokracie. Následne som sa zamerala na rozhodnutia, v ktorých Ústavný súd pracoval s konceptom militantnej demokracie. Explicitný odkaz na koncept militantnej demokracie som našla iba v dvoch rozhodnutiach, z toho raz iba v zhrnutí podania strany. V oboch prípadoch Ústavný súd postupoval skôr zdržanlivo. Avšak, považovala som za potrebné venovať sa aj rozhodnutiam, kde Ústavný súd pracoval s konceptom militantnej demokracie implicitne.

Dospela som k záveru, že rozhodovanie Ústavného súdu v blízkej minulosti môže poukazovať na zmenu Ústavného súdu z pasívneho na aktívnejšieho aktéra. Na jednu stranu, Ústavný súd pracuje explicitne s konceptom militantnej demokracie málo. Na druhú stranu, implicitne používa rôzne nástroje militantnej demokracie. Napríklad jasnejšie definoval limity kreačnej právomoci prezidenta a vyjadril sa k ochrane princípu vlády na čas. Medzi neštandardné implicitné nástroje militantnej demokracie používané Ústavným súdom by sme mohli zaradiť aj test proporcionality a v istých prípadoch aj materiálne jadro.

S ohľadom na udalosti v roku 2018, tiež neplatí, že občianska spoločnosť na Slovensku je zanedbateľným aktérom. Je to práve hnutie *Za slušné Slovensko*, ktoré pridalo Slovenskú republiku na zoznam krajín, kde sa občianska spoločnosť metódou priamej akcie zasadila o systémovú nápravu disfunkčných súčastí právneho štátu.

---

⁶³ Tomášek, P. Pavel a Čaputová o Ukrajine, populistech a demokracii. Poslechnete si prezidentskou debatu ve Studiu N [online]. *Deník N*. 14. 3. 2023 [cit 17. 3. 2023]. <https://denikn.cz/1102433/pavel-a-caputova-o-ukrajine-populistech-a-demokracii-poslechnete-si-prezidentskou-debatu-ve-studiu-n/>

Zoznam použitej literatúry

Monografie a články:

- Beqiraj, J., Moxham, L. Reconciling the Theory and the Practice of the Rule of Law in the European Union Measuring the Rule of Law. *Hague Journal on the Rule of Law*. 2022, č. 2, s. 139–164.
- Bingham, Lord. The Rule of Law. *The Cambridge Law Journal*. 2007, č. 1, s. 67–85.
- Biháriová, I. Zmeny v prejavocho extrémizmu po roku 2005 a jeho súčasné podoby. In: Kuklová, K. *Rozpustenie politickej strany ako efektívny inštitút militantnej demokracie? Prípadová štúdia zo Slovenska*. s. 57.
- Davies, C. Slovakia's PM resigns amid scandal over murder of journalist. *The Guardian*. 2018. <https://www.theguardian.com/world/2018/mar/15/slovakias-prime-minister-robert-fico-resigns-journalist-murder>
- Drgonec, J. *Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky*. Manz, 1997.
- Dyzenhaus, D. *Constituting the Enemy: A Response to Carl Schmitt*. Rochester, NY, 2004. <https://papers.ssrn.com/abstract=2218762>
- Klamt, M. *Militant Democracy and the Democratic Dilemma: Different Ways of Protecting Democratic Constitutions*
- Krajáč, A. Ako (ne)rozpustiť politickú stranu. In: Neumann, J, Káčer, M. (eds.). *Rozpúšťanie politických strán ako prejav militantnej demokracie*. Praha: Leges. 2022. s. 89.
- Loewenstein, K. Militant Democracy and Fundamental Rights, I. *The American Political Science Review*. 1937, č. 3, s. 417–432.
- Mareš, M., Výborný, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. 2013.
- Molek, P. *Materiální ohnisko ústavy: věčný limit evropské integrace?*. Masarykova univerzita, 2014. <https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/620>
- Neumann, J. Materiálne jadro ako podmienka sine qua non modernej ústavy. *Iurum Scriptum*. 2018, č. II, s. 5–17.
- Neumann, J. Ústavný súd SR ako efektívny ochranca ústavnosti pri zásahu do materiálneho jadra ústavy (?). *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. 2019, č. 1, s. 14–14.
- Newton, I., Cohen, I. B. *The Principia: Mathematical Principles of Natural Philosophy*. University of California Press, 1999.
- Popper, K. R. *The Open Society and Its Enemies: The spell of Plato*. Princeton University Press, 1971.
- Preuss, O. Slovenský „Melčák“, nukleární zbraň jako dar novému ústavnímu soudu. *Jurisprudence*. <https://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/slovensky-melcak-nuklearni-zbran-jako-dar-novemu-ustavnimu-soudu.m-405.html>
- Rensmann, T. Procedural Fairness in a Militant Democracy: The “Uprising of the Decent” Fails Before the Federal Constitutional Court. *German Law Journal*. 2003, č. 11, s. 1117–1136.
- Sadurski, W. *Poland's Constitutional Breakdown*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2019.

Salamon, L. *The Nonprofit Sector: For What and for Whom?* Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project 2000.

Slovák, I. Možnosti obmedzenia extrémistických politických strán v Slovenskej republike. *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. 2019, č. 1, s. 17–17.

Steuer, M. Extrémny slobody prejavu a úloha právnej regulácie. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2017, s. 475.

Suteu, S. *Eternity Clauses in Democratic Constitutionalism*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2021. Oxford Comparative Constitutionalism.

Klasifikačné práce:

Kovalčík, M. *Constitutional Referrals as a Platform for Judicial Dialogue: The Case of Czechia*. 2023, Masarykova univerzita, Právnická fakulta.

Svoboda, F. *At žije král!(?) Možnost opuštění republikanismu podle českého ústavního pořádku*. 2022, Masaryk University, Faculty of Law.

Výborný, Š. *Ústavní soud ČR jako aktér militantní demokracie*. 2011, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.

Internetové zdroje:

Aktuality.sk. Zažili sme najväčšie protesty od roku 1989 [online]. *Aktuality.sk*. 9. 3. 2018 [cit 16. 3. 2023]. <https://www.aktuality.sk/clanok/571169/online-protesty-po-vrazde-jana-kuciaka-a-martiny-kusnirovej/>

Analýza socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti [online]. *Ministerstvo vnútra SR, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti*. s. 423. [online]. https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/vyskum_neziskoveho_sektora_a_obcianskej_spolocnosti/2020/ANALYZA_NP%20VYSKUM_17.12.2020_FINAL.pdf

Cibík, S. Spoločné 1. miesto – Cena Ernesta Valka 2022/ [online]. *Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika* [cit 15. 3. 2023]. <https://konzervativizmus.sk/spolocne-1-miesto-cena-ernesta-valka-2022/>

HNonline.sk - Memorandum organizátorov protikorupčného pochodu. Toto žiadajú študenti od Ficovej vlády [online]. . 18. 4. 2017 [cit 15. 3. 2023]. <https://hnonline.sk/slovensko/946361-memorandum-organizatorov-protikorupcneho-pochodu-toto-ziadaju-studenti-od-ficovej-vlady>

Saitzová, H. Prezident republiky nejmenuje před koncem mandátu nového předsedu ÚS - Svět práva. *Advokátní deník*. 2023. <https://advokatnidenik.cz/2023/02/06/prezident-republiky-nejmenuje-pred-koncem-sveho-mandatu-noveho-predsedu-us/>

Tomášek, P. Pavel a Čaputová o Ukrajině, populitech a demokracii. Poslechněte si prezidentskou debatu ve Studiu N [online]. *Deník N*. 14. 3. 2023 [cit 17. 3. 2023]. <https://denikn.cz/1102433/pavel-a-caputova-o-ukrajine-populitech-a-demokracii-poslechnete-si-prezidentskou-debatu-ve-studiu-n/>

Why Robert Fico had to go [online]. *POLITICO*. 15. 3. 2018 [cit 15. 3. 2023]. <https://www.politico.eu/article/robert-fico-jan-kuciak-got-to-go/>

Judikátúra:

Nález Českého Ústavního soudu zo dňa 10. 9. 2009, Pl. ÚS 27/09.

Nález Ústavného súdu zo dňa 11. 3. 1999, Pl. ÚS 15/1998.

Nález Ústavného súdu zo dňa 27. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 7/1996.

Nález Ústavného súdu zo dňa 30. 1. 2019, Pl. ÚS 21/2014.

Nález Ústavného súdu zo dňa 4. 12. 2014, I. ÚS 397/2014.

Nález Ústavného súdu zo dňa 4. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 397/2014, s. 32.

Nález Ústavného súdu zo dňa 6. 9. 2001, Pl. ÚS 3/2001.

Nález Ústavného súdu zo dňa 7. 7. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 7/2021.

Nález Ústavného súdu zo dňa 9. 1. 2019, Sp. Zn. Pl. ÚS 5/2017-117.

Nález Ústavného súdu zo dňa 9. 1. 2019, sp. zn. Pl. ÚS 6/2017-84.

Nález Ústavného súdu zo dňa 9.1. 2019, Sp. Zn. Pl. ÚS 6/2017-84.

Odlišné stanovisko sudca Lájosa Meszárosa k nálezu Ústavného súdu zo dňa 30. 1. 2019, sp. zn. Pl. ÚS 21/2014-96.

Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva, Handyside proti Spojenému kráľovstvu, 7. 12. 1976 č. sťažnosti 5493/72.

Rozsudok Najvyššieho súdu zo dňa 14. 5. 2013, sp. zn. 1 Sžp/1/2010.

Uznesenie Ústavného súdu zo dňa 23. 10. 1996, sp. zn. I. ÚS 55/96.

Uznesenie Ústavného súdu zo dňa 24. októbra 2012, , sp. zn. Pl. ÚS 4/2012.